

315933
Біляки
Полтавської області
Семенівський район
Кравченко Ів.Ів.

С. 1

[Literaturna Ukraina

24. XI. 1988

[№] 453]

Страшний рік

В 33-му я саме відслужив в армії і вернувся додому. Ну, вернутись вернувсь, а дома сидіти не випадало – їсти нічого. Чую, люди їздять у Крим, привозять хто зерно, хто борошно. Що ж, думаю поїду й я. В 32-му проїзд туди ще був вільний, сідай у перший що трапився товарняк, і їдь. А в 33-му туди хід закрили. Я таки був добравсь до Фундукліївки, а тоді вернувсь, далі вже не пустили.

Куди ж тепер? Люди намовили їхати в Білорусію. Приїхав я в Кременчук, зайшов у станцію, а ж поїзд на Бахмач відходить вночі, а діло ще так надвечір, доводиться ждати. Сів я на лавці, якось мені так нездоровиться: чую, температура підскочила, голова розвалюється. Еге, думаю, яка там Білорусія, хоч би пошвидше додому добратись. Так я вернувсь до Семенівки, встав з поїзда, а воно березень, розтає, став іти додому – це ж не блигий світ, двадцять п'ять кілометрів – враз задихався, валить мене з ніг, то йду, то ляжу. Ну, якось-таки доволік себе осюди до Стінки, а далі вже сил нема, всі вийшли. А ніч – хоч око вийми, нічого не видно, черкаю сірники, щоб спуск до цегельні знайти – не бачу дороги. Так я, видно, взяв правіше та вийшов на урвище, де глину брали – як шелеснув вниз! Ну якось, що ще й вдало, бо став на ноги тільки одіж мені задерлася на голову, так що й шкуру на спині обдер.

Де і втома поділася! Іду греблею, тут у нас стовпці біліють, показують, куди йти. Та вже після півночі дістався додому, ввійшов у хату, намацав тапчан і впав на неї.

Ото мене тиф підкосив. Та вісімнадцять днів у лікарні пролежав, а тоді на ноги звівся, якось побачив мене Терешко Кравченко, уповноважений по хлібозаготівлі. А він мене добре знає.

- Що, вичухавсь? – шкіриться. – Ге, та ти як із хреста знятий!

- Оце, як бачите.
- Куди ж тебе пристроїти? В контору підеш?

Став я ходити в контору. Ну, що ж та контора? Робота є, а їсти не питай. Там і варили якусь баланду, та хіба ж доступишся. Ото раз на тиждень привозили з Семенівки мішок магарового борошна на заколоту. І це не всім, а тільки для тих, хто роблять. А хто вже не здужає робити, тим нема! А їсти ж хочеться людям. То вони ідуть туди де варять, простягають руки.

На буряках «снабженіє» було кращим. Хто виконував норму, тим давали юшку і грамів по 200 хліба, який і хлібом неможна назвати. А літо було холодне!

Марія, братова жінка, і стецюринога Савки друга пололи буряк, а сили ж, як кіт наплакав, так вони лягли в клуні тай захолонули. Ще й живі, а не підведуться. Їх підібрали, привезли в сільраду, там «команда» слабосилих знаходилась, Вакула Дмитрович їх опікував...

Та ще й не так, спершу їх не в клуб, а на

С. 2

кладовище відправили. Тоді, щоб звозити мертвих, окрема підвода була, занаряджана, і два їздові приставлені до неї, бо один не вправлявся. Робота була не з легких, тому обом – і Мусієві й Тимофієві – видавали по кілограмові хліба щоденно. Катафалка в селі не було, його заміняла звичайна грабарка, з якої без зайвих церемоній звалювали трупи – траншею, злегка притрушували землею і відправляли за новою партією.

Бувало й таке, що чоловік ще не вмер а його за руки, за ноги – й на воза. То він, дивись, озветься: «Та я ще ж живий...». А Мусій йому: «Що ж я, ще раз по тебе їхатиму? Однаково тобі вже в яму». Так живим загребли Профатила Мусія.

А цих жінок теж привезли до ями. Ну вони так плакали, так уже просились, що на них махнули рукою: лежить зверху. Збіглись сусідки, відтягли їх в оздоровчу команду. Там вони за два тижні трохи й оклигали, так що ж – відправили їх додому, а дома померли.

Дітей, що лишились сиротами, звозили в патронат. Тоді багато хат стояли пустками – всі вимерли, так що патронати були в кількох місцях. Дітям варили якусь юшку, ну померло їх багато...

Малих забирали в ясла, вони в кітлярівській хаті були. Щось їм і варили, як було з чого, ну мерли по троє, по п'ятеро щодня. Ото, було, повилазять на сонечко, слабкі, як осінні мухи, сидять, рвуть калачики, запихають собі в роти...

Через дорогу містивсь ізолятор. Там знаходились малі, які вже не ставали на ноги. Для цих лишалась тільки одна дорога – на кладовище.

На весні ходив я в Холодну. Поніс вишитий рушник, сорочку, а виміняв... Десятків три картоплі і пшона кулешів на три, ріденьких. А в Ступачисі за шматок полотна – це метрів п'ятнадцять! – виписали в свинорадгоспі...пуд дрібненької картоплі.

І от ходжу на роботу в контору, а сам собі думаю: тут я не виживу, пропаду, треба щось робити. Чую, Андрій Ждан, він саме завгоспом був, в район збирається.

- Візьми й мене, - прошує
- Їдь, хіба мені що, - каже.

А тоді, хто їде в район, «командіровочні» одержував: 200 грамів сирого м'яса і півлітра молока. Як зганяли в колгосп, то й корів примусили позводити в двір. Після сталінової статті «Головокруженіє от успехов» корів знов розібрали по домах, а частина лишилась. Ото з тих корів молоко й нам дісталось. Повилазили ми на віз, їздовий Яків Приходько додому заїхав. Пайку своїм, залишив, а взяв ліпеників і, видно, ще й супу посьорбав, бо втирався, як вийшов.

Ми сидимо з Андрієм, ждемо. Кругом – бур'ян у людський зріст, бувало, заблудить дитина, там і лежить, поки хтось випадково натрапить, а воно вже запухло, не впізнаєш і чиє. Село як пустка

С. 3

стало, аж моторошно – ніде ні голосу людського, ні собака не гавкне. А сиджу на возі та все той шматок м'яса в кишені мну. Кажу до Андрія:

- Я, мабуть, попробую м'яса, хоч і сире.
- А чого, - каже, - татари ж їдять.

Відкусив я трохи – м'яке, соковите, відкушується як хліб. Ох і чудесна штука! Проковтнув я всю пайку, як за себе кинув. Мов і не було його в роті.

- Ну як? – питає Андрій.
- Спробуй, - кажу
Він і собі відчепив шматок.
- А, ти знаєш, нічого!

Так ми й поїли те м'ясо, ще й молоком запили. А жінки – голодні ж, видно – ідуть повз нас та так дивляться.

Під'їжджаємо до Семенівки. На кам'янці мене так розтрясло, аж голова заболіла.

- Мабуть, я встану, - кажу.

Яків притримав коней, це біля лікарні якраз. Сів я під придорожнім стовбцем, спочиваю. Коли це хтось:

- Чи це ти?

Я повернув голову. Стоїть чоловік наді мною.

- А я ж не знаю, кого вам треба.

- Ти ж Мусієнко?

- Та був ним колись, а це вже й не знаю...

- Так а куди ж ти?

- Та хоч від своїх подалі. Як умру, то хоч не знатимуть.

Всилу пізнав: Щербак, зав райфінвідділом. Я його ще до служби часто стрічав, як у сільраді робив, спершу секретарем, а потім і головою. Словом, розповів я йому про свою біду, сказав, що хотів би десь тут влаштуватися на роботу.

- Знаєш, що? - каже. – Приходь на дві години в Семенівську сільську раду. Там районне начальство збирається, я теж буду, кудись влаштуємо.

Появилась у мене надія. Потинявся я трохи, ось уже й дві години, кажуть. Іду я в сільську Раду. Начальство вже там. Чую, їм треба секретаря сільської ради. Щербак за мене слово замовляв. Дехто не згоджується: та він же слабкий. Тут секретар райкому Кобзар, дебелий такий чоловік, глянув на мене, каже:

- Хай робить. Призначимо в закриту їдальню, а щоб швидше оклигав, припишіть його ще й до їдальні в колгоспі Чапаєва.

Став я робити. Тут у їдальні дають мені 150 грамів хліба і суп. Це ввечорі. А в колгоспній їдальні (ітеерівською тоді її звали), якщо встигну на обід – кухоль молока, суп густий, іноді з м'ясом, і хліба з магару, або з сорго отакий шматочок. Ото жить можна!

Це ж я столувався у харчевнях для службовців райкому та райвиконкому. А начальство, те жило на широку ногу! Члени райкому і райвиконкому, одержували зі складу хороший пайок та ще й посилки з столиці, для них приходили.

Були й приватні забігайлівки. Яюсь ми з діловодом, Шевченко за прізвищем, зайшли до якогось чеченця, що тримав харчевню. Допізна

засиділись у їдальні, вийшли – вже їдальня зачинена, ну, ходім до чеченця.

- Що в тебе є поїсти? – питаємо.
- Вот, что відіш, - показує на стойку

А там тільки ряжанка, балабушки такі, як сільничка, та мінеральна вода боржомі. А ми ж як вовки голодні. Ми б оце борщу по череп'яній мисці витюпали, по півхлібини упорили, що ж нам та ряжанка. Ну, взяли ми по три стакани ряжанки, по дві балабушки ще й боржомі по пляшці. Нарахував він 18 крб ще й з копійками. У мене десятка, напарник мій зовсім без грошей.

Я вже й просив його й погрожував, а він в одну шкуру:

- Давай деньга!

Шевченко звело після тієї ряжанки, він те, що надвір, а чеченець за ніж:

- Вот только встань!

Той посмикався, бачу, калюжа з-під нього попливла – так ледве на ногах тримається чоловік, а тут отака напасть.

- Ну що ж, - кажу, - в тебе ночувати будемо.
- Ви мне не нужна, давай деньга!

Та вже як жінка його подзвонила в міліцію, прийшов міліціонер Склема, впізнав мене:

- О, це з сільської Ради секретар, що ж ти, не віриш?

Ледве вирвалися звідти

Так я пробув на тій службі з весни до літа 33-го року. Вже я й підправивсь, а от чомусь забувати став, що треба зробити. В мене окремих кабінет, столик із тумбою, що запиралась, в неї я гроші, які надходили в раду, ховав. Тоді оподатковувались їдальні, комерційні заклади, в яких поживлялись хоч і бідненько, ті, в кого гроші водились. Словом, грошей у мене накопичувалось чимало.

Якось я вийшов з приміщення, мав намір пройти в їдальню, а воно саме дощ, кругом вода по канавах. І от стою перед калюжею, думаю, як же мені на той бік перебраться. Довго стояв, маракував, і сьак, і так, поки-то вже здогадався: а місток отож мабуть для того покладений. Затемнення якесь на мене находило.

Раз склав гроші, замкнув шухляду, а ключа не витяг, там він і лишивсь, і дверей на внутрішній замок не запер, вийшов на двір, стою закурюю. Тут голова:

- Як це так? Стільки грошей, а ти й двері покинув.

- Та я покурити вийшов, - виправдовуюсь.
- Треба перевірити, - каже, - тут люди ходять.
Зайшли вдвох – все на місці.
- Ну гаразд, - каже, - на перший раз хай буде так, а далі щоб цього не було.

Бачу з головою у мене непорядок, треба кидати цю роботу, поки за ґрати не втрапив.

С. 5

А тут з маслозаводу попросили зробити складну відомість, і це терміново, за ніч. Дали мені двох учителів в поміч, а за роботу пообіцяли по пуду борошна на брата. Ми посиділи ніч, зробили тут відомість, здали, я вже й забув про неї, коли один з напарників стрічає мене на вулиці.

- Ти забрав борошно?
- Н-ні...
- Так іди забери, а то пропаде.

Ну забрати не штука, а як його додому на Біляки відправити? Стрічаю якомсь Степана Цапка, батька оцього Кузьми, їде підводою. Питаю як там мої.

- Та Наталка з дівчинкою ще мов би в неділю живі були.

В мене аж серце защиміло. Я тут, вони там. Доки ж я буду тинятись? Досить, їду додому. Завтра ж їду.

Розповів Степан, хто помер, хто в мандри подався. Виявилось що він майже щодня їздить в район парувати кобил, і якщо треба, може чи переказати що, чи й до Біляків підкинути.

Так я на другий день знайшов якусь шматину, одержав те борошно (там і кукурудза, і гречка, і просо, - що хоч) та заодно вирішив розпрощатись і з роботою.

В сільраді раді були тільки Шевченко та два виконавці. Ага, це те, що мені треба. Порахував я гроші – три тисячі. Склав опис по купюрах, окремо – на цінні папери, все в двох екземплярах. Один екземляр – у пакет, столик замкнув, ключі – теж у пакет, заадресував особисто начальнику міліції, опечатав сургучевою печаткою, і передав виконавцю: здаси під розписку, розписку віддаси діловоду.

Написав заяву про звільнення. Написав так, як воно було. Ну, голова потім підтвердив, що таке помічалось, було таке заява, мовляв, обґрунтована. Щербак вже пізніш подзвонив сказав: тут все в порядку, а там дивись уже сам.

Вернувся я додому – слава богу, мої живі. Тут якраз така пора переджнивна. Назар Павлович тоді головою колгоспу був. Він і головував – місяців три всього. Чого так мало? Конфлікт у нього з начальством вийшов. Розпорядивсь, щоб зарізали бичка на харчування. А уповноваженим тоді Яковенка прислали. Підняв він крик:

- Хто дозволив? По якому праву скот губите?

А Назар Павлович:

- А що ж, хай люди мруть? Бик за три роки виросте, а людину треба 18 років ждати.

Яковенко йому:

- А, так ось куди ти гнеш! Для тебе генеральна лінія – ніщо, у тебе своя лінія!

Та Назар Павлович рукою махнув та й сів. Ото на тому й кінчилось його головування. Прислали головою Безсмольного.

В районі розщедрились, дозволили змолоти для людей з нового врожаю. Хліба тоді добрі дались! Ну, подивились, порадились: жито, що в Острові на піску, ніби, найбільше достигло, скосямо та обмолотимо жито.

С. 6

А воно ще ж зелене, сире, так його не молотили, а тіпали, як коноплі. Ну таки якимось висушили, змололи, наварили галушок. Видавали по 8 галушок на брата, а люди виголодежені, кожен мисочку підсовує, добавки просить. А ж Яковенко не здержався:

- От, туди його мати, мені ці грами всі нутроці вже проїли!

Та призвели ті розговини до ще гіршого. Люди охляли, шлунки вже позсихались, а тут груба їжа, багато від неї пропало.

Стали ми з жінкою виходити на жнива, носимо вдвох снопи, складаємо в копи. То я вже, було, її слухаю.

- Сюди стане, - каже вона, - тут уже півкопи, клади шапку.

Сам я не розберу. Ось кластиму, поки можна буде руками достати.

На жнива годували нас ситно: в обід якусь бовтанку заколотять, ввечорі – по 8 галушок на руки. Правда, і робота така ж була – врожай тридцять третього молотили ще і в травні 34-го, тоді мишей сила-силенна розвелось, від них люди якимсь лишаєм заразились, ну вже діло на лад пішло, село оживати стало.

На трудовдень, хоч як важко було його заробляти, видали тоді по 4 кілограми зерна. Було, що частину заробленого здавали в сільпо¹ під отоварювання мануфактурою, а Даценко Михайло, Мироненко Захар та лікар Обертас навіть велосипеди придбали.

Кінчилась косовиця. Стали звозити хліб у скирти, навідувались до нас і медпрацівники – районне керівництво невсипно дбало про здоров'я людей, як тепер кажуть, профілактику по місцю роботи. Лікар наш завжди був у роз'їздах, його заміняла фельдшерка Остреннова. Бувало, приїде в поле, питає мене:

- Як здоров'я? Поправляєтесь?
- Та, мов, нічого, от тільки пам'ять підводить.

Підписала мені уколи для підтримання сил, каже:

- Побільше молочка, м'яся, яєчок – пройдьот.
- Хе, я й сам знаю, що молоко там м'ясо корисні, та де їх взяти...

В молотьбу поставили мене вагарем до машини. Скрізь по полі понасипали бурти хліба, все це на мені числиться, а молотарка ж не стоїть на місці, сьогодні на цим полі, завтра на другім.

Кажу Безсмольному: як же це? Ану хто прийде красти – ні сторожа, нікого.

- Е, - каже, - хто там прийде, всі ледве ноги волочать, куди там красти.

Химка Крепша тоді на соломі була, Братчун Яків – за скиртоправа. Було, набере кошик варених качанів кукурудзи і цілий день сидить під скиртою, гризе,

С. 7

як ховрах.

Прийшла осінь, холод, а я роздягнутий, напівбосий, в якихось балетках, та застудивсь і зваливсь прямо на току. Там мене застав голова, викликав лікаря, відправили мене додому, тиждень провалявся в постелі, а ж тут підоспіла нова робота.

Ілько Дзюбенко очолював тоді місцеву кооперацію, в одній персоні обіймав посади голови ССТ, рахівника і заготовача, та понаписував скільки всіляких актів, накладних і квитанцій, що сам чорт на них ногу зломить. Так Безсмольний зібрав оте все і привіз до мене. Ну я за два тижні все розібрав, упорядкував, та викликали з

¹ Сільське споживче товариство. Сільпо являли собою форму централізованого розподілу товарів та послуг у радянському суспільстві.

району бухгалтерів, та з ними склав річний звіт споживчого товариства, та тоді поставили мене рахівником в кооперації.

Так закінчився для мене страшний і довгий 33-й рік. Пам'ятаю, що восени я одержав з колгоспу 9 пудів хліба! Це тоді здавалось казковим багатством, і якби хоч половина його дісталась на рік раніше, скільки б горя, могли позбутися люди, та мабуть, і вся держава.

С. 8

Поступово рани зарубцьовувалися, життя брало своє. За 2-3 роки пустуючі оселі заселили інші мешканці, бур'яни щезли, хати були побілені, двори прибрані, вечорами на Делепетрівщині знов заграла гармонія, по вихідних дівчата в кісниках знов заповнили вулиці, а на бригадних зборах до хрипоті сперечалися дядьки, в який бік дверима слід ставити клуню.

Та щербате щастя мужицьке. Не встигло село вичухатись, від однієї напасті, як налетіла друга - війна. Теж немало випила крові людської.

Мусієнко Григ. Андр.

С. 9

Шановна редакціє!

На заклик письменника Є.Гуцала, вміщений у ЛУ (№45) надсилаю спогади свого земляка (вже покійного) Мусієнка Григорія Андрійовича про голод 33-го року. Запис документальний, всі назви й прізвища справжні. Якщо подобається, повідомте – пориюся ще в своїх архівах.

Кравченко Ів.Ів, учитель-пенсіонер

Адреса. 315933
Біляки
Полтавської області
Семенівський район

